

УДК 02(091)(477-44.21)(045)

**Бібліотека на зрізі столітньої епохи: паралелі розвитку і досягнень
Кравчук Неліна Миколаївна**

*Директор Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного
університету ім. М. І. Пирогова*

У статті висвітлено основні напрямки роботи Наукової бібліотеки впродовж всього періоду її існування з 1921 по 2021 рр.

Ключові слова: історія бібліотеки, напрямки роботи бібліотеки, Наукова бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова.

**The Library During One Hundred Year Epoch: the Parallels of
Development and Achievements**

Kravchuk Nelina Mykolayivna

*Director Scientific Library Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical
University*

Abstract. The article highlights the main directions of the Scientific library work during the entire period of its existence from 1921 to 2021.

Keywords: History of the library, directions of library work, Scientific library of VNMU named after M.I. Pirogov.

Ювілейні дати кожної організації завжди наповнені спогадами про події, пам'яттю про колег, осмисленням етапів розвитку закладу та оцінкою власного внеску в її розквіт. Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова наразі на шляху 100-літніх спогадів.

Збереження історії – надто кропіткий процес, а її відновлення – непосильна праця. За історію нашої бібліотеки велика вдячність Ліні Василівні Маєвській, яка понад пів століття (1961–2014 рр.) віддала себе бібліотеці, із них 34 роки (1969–2003 рр.) працювала на посаді директорки. Саме завдяки власній відданості, завзяттю і дивовижній працелюбності по закінченні своєї трудової діяльності вона залишила рукопис – нарис з історії бібліотеки. Спогади Ліни Василівни сягають далекого 1921 року, які по крихтах вона збирала із розповідей колег, працівників та студентів університету, з бібліотечних записів, архівних документів...

Скупі відомості залишилися про довоєнний період. Шлях становлення бібліотеки протягом 1921–1930 рр. був складний і непрогнозований.

Труднощі в забезпеченні студентів навчальними посібниками допомагали долати колеги із Одеського, Київського, Харківського медичних та Полтавського фармацевтичного інститутів. Книги зі штампами бібліотек цих навчальних закладів сьогодні складають частину фонду цінних видань бібліотеки. У довоєнні роки основна увага акцентувалася на комплектуванні бібліотечного фонду, який лише за 5 років (1934–1939 рр.) збільшився майже на 40 тис. пр., було зібрано понад 7 тис. пр. рідкісних книг. Проте всі напрацювання перекреслила Друга світова війна: знищена вся документація, велика кількість книг, значна частина цінних видань вивезена до Німеччини.

Кожний етап розвитку бібліотеки характеризується своєрідними напрямками роботи, властивими для певного періоду діяльності. Тож відродження інституту в неймовірно складних умовах у післявоєнні роки спонукало працівників бібліотеки знову розпочинати із комплектування фонду навчальними виданнями, які, задля найповнішого забезпечення потреб студентів, розшивали по розділах і сторінках. Література надходила також із Держфонду СРСР, бібліотек Московського університету ім. М. В. Ломоносова, 1-го Московського медичного інституту ім. І. М. Сєченова, Ленінградської військово-медичної академії та інших бібліотек Союзу, які не зазнали фашистської окупації. Загалом, процесу комплектування фонду протягом всього періоду існування бібліотеки властива спільна особливість: керівництво навчального закладу завжди в пріоритет ставило і ставить книгозабезпеченість студентів. Сьогодні фонд наукової, навчальної літератури багатий зарубіжними виданнями англійською, німецькою, чеською, польською, французькою та іншими мовами та нараховує понад 580 тис. пр.

Активна масова робота бібліотеки значно пожвавилася у 60-х роках ХХ ст. Найпопулярніші форми – читацькі конференції та диспути, які проходили в тісній співпраці зі співробітниками кафедр інституту, наразі трансформувалися в різноманітні соціокультурні заходи: коворкінги, онлайн-тренінги, літературно-музичні вітальні, літературно-мистецькі та

фольклорні вечори, квартирники, читання «Вільний мікрофон», відеопривітання, конкурси читців та ін. Книжкові виставки стали більш доступними, їх електронні формати значно розширили інформативний діапазон у вигляді буктрейлерів, лонгвідів, інтерактивних виставок, постерів, плакатів-лістівок, інфографіки, тощо. І хоча використання інформаційних технологій уже є невід'ємною частиною будь-якого заходу, сучасному вибагливому користувачу, як і пів століття тому, ніщо не може замінити живого спілкування із викладачами та друзями. Саме тому уже понад 20 років поспіль незмінний «Клуб любителів художньої літератури» з року в рік поповнюється новими членами – палкими шанувальниками художнього слова, а клуб любителів поезії «Літературна вежа» уже розширив свої горизонти до творчого об'єднання «Вежа».

Науковість у роботі властива бібліотеці ще з часів її зародження. Відлік перших публікацій розпочинається з 60-х років, зокрема, автором першої є перший директор І. Л. Сліпак. Їх тематика – про події та заходи в бібліотеці, про письменників та книги, тощо. З часом змінювалися напрямки та глибина досліджень, які набували поступального характеру та набирали ваги.

Саме завдяки виваженому підходу бібліотекарів до вивчення фонду, збереглися рідкісні видання XVIII-XIX ст. Пошук, відбір і вивчення цінних книг продовжується: формуються іменні колекції відомих медиків, видатних науковців, власників колекцій з автографами, екслібрисами, особистими печатками, власноручними написами, досліджується кожний елемент і найдрібніший штрих у виданні. Гордість бібліотеки – понад 3 тис. документів з максимальною повнотою відображаються в базі даних електронного каталогу.

У 60-х роках ХХ ст. розпочалася видавнича діяльність. Перші бібліографічні покажчики представляли переважно наукові роботи працівників інституту за певні періоди, з часом готувалися з різних тематичних напрямків, а в 2000-х роках значно активізувалися персональні. У 2006 р. була заснована біобібліографічна серія «Вчені нашого

університету», присвячена не тільки професорам-ювілярам, але й кафедрам-ювілярам. У зв'язку з розширенням діапазону вивчення, підготовки та зберігання матеріалів про діяльність університету дослідження його історії виокремилося в окремий медичний краєзнавчий напрямок. Із 2012 р. був започаткований щорічний календар «Вінниччина медична: знаменні й пам'ятні дати», який з 2019 р. виходить у 2-х випусках: «Вінниччина медична» та «ВНМУ ім. М. І. Пирогова: ювілеї, події, дати». З 2020 р. знамениті історичні постаті університету складають серію бібліографічних покажчиків «Історія ВНМУ ім. М. І. Пирогова». Апогеєм краєзнавчих досліджень стала науково-популярна монографія – переможець конкурсу «Бюджет громадських ініціатив Вінницької ОТГ» 2020 р. – «Вінниця – місто послідовників М. І. Пирогова». В рамках проєкту «Пам'ять університету» у 2021 р. світ побачить видання «Війна пройшла по їхніх долях. Ч. 1. З інституту – на фронт». Це уже не перша спроба повноцінних видань. Успішними були видання, підготовлені спільно із Національною науковою медичною бібліотекою України: «Пирогов М. І. 1810 – 1881» (2010), «Життя, присвячене людям» (2014), «І знов живий світ оглядую...» (2014), «Лікар Олексій Боржковський – нащадок славетного роду» (2014). Тож зміст, інформативність та якість поліграфічного оформлення видавничої продукції бібліотеки сьогодні досягли високого рівня. Вийшовши за межі друкованого формату, бібліотека взяла участь у створенні історико-документального короткометражного фільму «Духовна єдність поколінь», знятого за сприяння Житомирського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка (2018).

Як і багато років тому, викладачі, аспіранти проводять в бібліотеці багато часу. В далеких 50-60-х роках, щоб задовільнити їхні запити, максимальні зусилля докладали Корніліч М. П., Арькова Т. І., Веселовська В. А., перший завідувач Сліпак І. Л., який очолював бібліотеку 24 роки. Серед наукової спільноти інституту цінувалася високоосвічена працівниця бібліотеки Самоненко Н. І. Завдяки своїм знанням 6-ти іноземних мов вона

допомагала науковцям інституту перекладати зарубіжні видання при підготовці дисертацій та підвищенні професійності. А сьогодні до послуг користувачів інформаційно-бібліографічного відділу – консультації стосовно роботи в міжнародних базах Scopus, Web of Science, Google Scholar, ORCID; представлення своїх напрацювань в бібліометриці української науки, інституційному репозитарії; інформування про міжнародні правила цитування, транслітерацію текстів, оформлення дисертацій та джерел в наукових роботах; рекомендації щодо пошуку інформації в електронному каталозі та ін. Спілкування проводиться в онлайн та офлайн форматах завдяки використанню телефонних зв'язків, електронної пошти, служби «Віртуальна довідка», соціальних мереж. У 1999 р. новою формою інформування читачів став бюлетень нових надходжень «Бібліокур'єр», видання якого продовжується до сьогодні.

Впродовж всього свого існування свою бібліографічну діяльність бібліотека проводить у тісній співдружності з кафедрами. Видозмінилися традиційні Дні інформації, Дні бібліографії, Дні кафедри: перегляди літератури, огляди, бесіди, лекції ґрунтуються на заходах з використанням відеоконтентів. У 1991 р. вперше почали проводитись лекції з «Основ бібліотекознавства і бібліографії», які нині називаються «Основи інформаційної культури». А прообразом «Довідкового куточка читача», організованого у бібліографічному відділі в 1984 р., наразі є сайт бібліотеки.

Значному пошвавленню діяльності бібліотеки сприяла методична робота, яка у 70-х роках була тісно пов'язана із науковцями інституту. Крім кваліфікованого бібліотечного рівня, від працівників вимагалися елементарні знання медичної термінології. Тому викладачі неодноразово організовували для співробітників бібліотеки змістовні лекції з медичної тематики. Активну допомогу бібліотеці інституту надавала Бібліотечна рада, створена в 1976 р. Крім бібліотечних фахівців, вона налічувала 11 доцентів і викладачів різних кафедр інституту, а очолював її проф. кафедри загальної хірургії Юріхін А. П. Особливе значення мала спільна нарада завідувачів бібліотек та

проректорів з навчальної роботи медичних ВНЗ України з участю заступника міністра МОЗ України, яка була проведена в 1977 р. на базі Запорізького медичного інституту. Визначалися завдання бібліотек ВНЗ, їх роль в навчально-виховному процесі, порушувалися актуальні на той час питання штатів, приміщення, заробітної плати, матеріально-технічної бази бібліотек. На жаль, протягом всіх подальших років не було жодного такого заходу, спільного з керівництвом вищих навчальних закладів.

У 1976 році бібліотеку Вінницького державного медичного інституту було визначено регіональним методичним центром бібліотек вищих навчальних закладів Вінницької, Житомирської і Хмельницької областей на чолі із завідувачкою бібліотеки Маєвською Л. В. У зв'язку із збільшенням кількості інститутів у Вінниці, у 1978 році бібліотека стала обласним методичним центром бібліотек ВНЗ міста Вінниці, функцію якого виконує дотепер.

Методична робота постійно удосконалювалася відповідно до особливостей розвитку освіти, науки, медицини та впровадження технічних процесів. Традиційні науково-практичні конференції та семінари доповнилися такими формами роботи як LІВ-coaching, Flash-семінар, Stem-семінар. На зміну «Школі передового досвіду», «Школі методиста», круглим столам, які були актуальні у 80–90-х роках, прийшли експрес-університети, професійні діалоги, лабораторії професійної майстерності, «Школа IRBIS», «Школа медійної грамотності». Ділові ігри розширили свої межі творчими елементами майстер-класів, тренінгів, конкурсів. До щорічного «Аналізу діяльності методичного об'єднання бібліотек ЗВО м. Вінниці» додалося ряд іншої видавничої продукції – це, зокрема, інформаційні листки з вивчення та запозичення досвіду бібліотек. Згодом їх замінили видання серії «На допомогу бібліотечному фахівцю», а дайджест «Сучасні орієнтири університетських бібліотек» про досвід роботи Вінницького методоб'єднання виходить уже у вигляді інформаційного вісника «Бібліопростір».

Кардинально змінилася тематика заходів. До питань щодо форм і методів роботи з читачами, удосконалення їх обслуговування та роботи з боржниками; поліпшення бібліотечно-інформаційного забезпечення студентів та викладачів; формування, використання та зберігання книжкових фондів; поліпшення методичної роботи і практичної допомоги в колективі та в бібліотеках методичного об'єднання, естетичного оформлення бібліотеки ВНЗ додалися теми: «Професійний успіх сучасного бібліотечного фахівця», «Мистецтво публічного виступу», «Твій імідж: створи себе сам», «Контент-бібліотека», «Я – блогер», «Створюємо плейкаст», «Буктрейлер: яким йому бути», «Лонгрід – мультимедійний інструмент промоції бібліотеки, книги та читання», «Canva» – онлайн сервіси графічного дизайну», «Publisher в практичній діяльності бібліотекаря», «Як створити проєкт» та ін.

Період технічної модернізації бібліотечних процесів розпочався у 90-х рр. і заповнив усі напрямки діяльності бібліотеки. Комп'ютер дуже швидко витіснив друкарську машинку; електронний каталог замінив написання каталожних карток; одноосібна предметизація статей консолідувалася у спільну роботу з бібліотеками України; традиційна книжкова виставка стала віртуальною; видання бібліотеки набули гідного естетичного оформлення; альбоми світлин «ожили» у презентаціях, а згодом – у відеофільмах; а повністю автоматизоване обслуговування приємно дивує читачів...

Успіхи бібліотеки – це постійні та невпинні зусилля бібліотечних працівників, кількість яких з 50-х років збільшилася у 7 разів. Сьогодні 40 бібліотекарів і 2 інженери продовжують справу 6 працівників, які в далекому минулому на абонементі 30 кв. м обслуговували понад 2000 студентів, весь професорсько-викладацький склад та всіх працівників інституту. Тільки завдячуючи їх самовідданій праці з 6-ї ранку до 19-ї години, бібліотека в змозі була виконати той немалий обсяг роботи, який припадав на долю співробітників.

Керівництво закладу за столітню історію свого існування періодично змінювалося, проте завжди залишалося шанобливе ставлення до бібліотеки.

Таких прикладів безліч. Одним із них є матеріально-технічна база. У 2018 р. бібліотека пережила уже свій 6-й переїзд в інше приміщення і щоразу все краще та краще. Хронологія вражає: 1980 р. – виділено приміщення для абонементу навчальної літератури, читальну залу відкрито в приміщенні колишнього клубу; 1981 р. – відкрито філію бібліотеки при новоствореному факультеті підвищення кваліфікації лікарів в м. Хмельницькому і читальну залу в новозбудованому гуртожитку № 4; 1984 р. – філію бібліотеки відкрито на підготовчому факультеті іноземних громадян; 1987 р. – надано приміщення на місці кафедри історії КПРС та філософії; 1989 р. – розміщення книжкового фонду у підвальному приміщенні; 1990 р. – вирішено питання про будівництво нового просторого приміщення бібліотеки і, нарешті, 2018 р. – освоєння його площі, а це – понад 3 тис. кв. м. з розгалуженою структурою бібліотеки, комфортними робочими місцями для читачів та працівників.

Діяльність бібліотеки не тільки цінувалася викладачами і студентами, але й визнавалася методичними центрами, місцевою владою та міністерством. Адже у 1972 р. бібліотека була на 4 категорії, у 1975 р. – на 3 категорії по оплаті праці. За показниками роботи як обласний методичний центр бібліотек ВНЗ м. Вінниці у 1982 р. була переведена на 2 категорію і уже з 1996 р. працює на 1 категорії по оплаті праці бібліотек ЗВО. За сумлінну роботу, професіоналізм, вагомий внесок у розвиток медичної науки, освіти, культури колектив неодноразово нагороджувався Почесними грамотами та дипломами Міністерства охорони здоров'я, Міністерства культури, Вінницької облдержадміністрації, ректорату університету. Одним з найбільших здобутків колективу бібліотеки є рішення Вченої ради університету від 23.03.2020 р. про її перейменування на Наукову бібліотеку Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова. Тож відтепер писатимемо свою історію в новому статусі, який обов'язково підтвердимо новими досягненнями...